

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA XALQARO
HAMKORLIK MASALALARI**

**Xalqaro ilmiy-amaliy
konferensiya materiallari**

**2023-yil
19-oktabr**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**“O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA
XALQARO HAMKORLIK
MASALALARI”**

**mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
materiallari**

2023-yil 19-oktabr

Toshkent – 2023

KOGNITIV METAFORANING DUNYO TILSHUNOSLIGIDA O'RGANILISHI

STUDY OF COGNITIVE METAPHOR IN WORLD LINGUISTICS

Yusupova Aziza*

Annotatsiya. Ushbu maqolada metaforani anglash va olam manzarasini tasvirlashda o'ziga xos usul sifatida qo'llashning zamonaviy yo'nalishlari tadqiq etildi. Bu o'rinda metaforani shakllantiruvchi elementlar, uning turlari, tarjima jarayonida metaforaning o'ziga xos xususiyatlari, muammolari o'rganildi. Maqolada kognitiv tilshunoslikning yuzaga kelish omillari, tarixi, shakllanishi va takomil masalalari o'rganiladi. Mazkur fan yo'nalishlari bo'yicha qilingan ilmiy tadqiqotlar o'rganilib nazariy bilimlar umumlashtiriladi. Ular ishlariga munosabat bildiriladi.

Kalit so'zlar: metafora, kognitiv tilshunoslik, an'anaviy metafora, lingvomadaniy, konsept, tafakkur.

Abstract: In this article, modern directions of using metaphor as a unique method for understanding and describing the world scene were studied. In this place, the elements forming the metaphor, its types, the specific features and problems of the metaphor in the translation process were studied. The article examines the factors of emergence, history, formation and improvement of cognitive linguistics. Scientific research conducted in these fields of science is studied and theoretical knowledge is summarized. Their work is treated.

Key words: metaphor, cognitive linguistics, traditional metaphor, linguistic and cultural, concept, thinking.

Tilshunoslikda metafora haqida yetarlicha izlanishlar olib borilgan bo'lsa ham, unga bo'lgan qiziqish tobora ortib bormoqda. Chunki tilda so'zlardan foydalanish uchun so'zlarning o'z ma'nosi bilan birga ularning majoziy ma'nolarini ham bilish kerak. Bu esa, o'z navbatida tilshunoslikda metaforani har tomonlama o'rganib tadqiq etish zaruriyati borligini anglatadi. Tilshunoslar metafora ilmi haqidagi izlanishlarni metaforaning tilshunoslikda namoyon bo'lishi, uning tildagi ahamiyati bilan bog'lashadi. Metaforani o'rganishga ko'plab yondashuvlar ko'plab tasniflarning tug'ilishiga olib keladi. Turli tadqiqotchilar o'z yondashuvlari va mezonlari asosida metaforalarning har xil turlarini ajratadilar. Qadim zamonlardan beri ba'zi an'anaviy metafora turlarining tavsiflari mavjud. Metafora nutqning bezagi, fikr ifodalashning o'ziga xos shakli ekanligi alohida e'tirof etiladi.

Lingvomadaniy tadqiqotlar doirasida maydonga kelgan ilmiy qarashlar metaforani ma'lum bir xalqning milliy, o'ziga xos, spesifik dunyoqarashini ifoda etuvchi muhim vositalardan biri tarzida o'rganishning dolzarbligini ko'rsatdi. Metafora milliy dunyoqarashni ifodalovchi vositalardan biri ekanligi, ularni tarjimada qayta yaratishda tarjimon oldiga murakkab vazifani qo'yadi. Metaforani anglash va olam manzarasini tasvirlashda o'ziga xos usul sifatida qo'llashning zamonaviy tilshunoslik yo'nalishlari tadqiq etilmoqda. Bu o'rinda metaforani shakllantiruvchi elementlar, uning turlari, tarjima jarayonida metaforaning o'ziga xos xususiyatlari, muammolari o'rganildi. Mazkur yo'nalish bo'yicha qilingan ilmiy tadqiqotlar o'rganilib nazariy bilimlar umumlashtirildi. Ular ishlariga munosabat bildirildi. Mavzuni o'rganish jarayonida kognitiv tilshunoslikning qilinishi kerak bo'lgan ko'plab masalalari tadqiqot nuqtai nazardan ochiq qolib kelayotganligi asoslashga harakat qilinadi.

Zamonaviy tilshunoslikning dolzarb mavzularidan biri bu –konseptdir. Bu termin kognitiv tilshunoslikning muhim kategoriyalaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada konsept mavzusining ushbu ikki soha o'rganilishi tadqiqqa tortiladi. Konsept atamasi kognitiv tilshunoslik va lingvomadaniyat uchun ham umumiy atama bo'lsada, ikkala fan uchun ham ikki

*O'qituvchi. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti. E-mail: azizaxonyusupova1996@gmail.com.

xil tushunchani anglatadi. Hozirgi kunda amaliy tilshunoslikda lingvokognitiv yo'nalishining ahamiyati, shakllanishi, taraqqiyoti, uning turlari va nutqiy aloqadagi o'rni, vazifalari xususida fikr yuritilgan. Shuningdek, kognitiv vositalarning shakllanishi, turlari, xususiyatlari, ularning inson psixofiziologik holati bilan aloqadorligi kabi amaliy jihatlari haqida mulohaza yuritilgan. Tilshunoslikda lingvokognitiv yo'nalishining ahamiyati, shakllanishi, taraqqiyoti, uning turlari va nutqiy aloqadagi o'rni, vazifalari xususida fikr yuritilgan. Shuningdek, metafora ifodalanishida kognitiv vositalarning shakllanishi, turlari, xususiyatlari, ularning inson va jamiyat psixofiziologik holati bilan aloqadorligi kabi jihatlari haqida ham mulohaza yuritilgan. Tilshunosligida ko'chma ma'noni hosil qiluvchi so'zlarni tasniflashga doir bir qancha qarashlar mavjud. Nutqimizda eng keng tarqalgan ma'no ko'chish usuli metaforadir. Metafora (yunoncha metaphora – ko'chirish) bir predmet nomining boshqa predmet nomiga ular o'rtasidagi ma'lum o'xshashlik asosida ko'chishidir. Kognitiv jarayondagi asosiy vazifa inson miyasining analogik qobiliyatlarining voqea hodisasi sifatida metaforalar tomonidan amalga oshiriladi.

Kognitiv jarayonlarda inson ongining o'xshash imkoniyatlarining namoyon bo'lishi sifatida metafora muhim rol o'ynaydi. Inson metafora yordamida o'z fikrini bayon etibgina qolmay, ularning estetik imkoniyatlaridan foydalanadi, shuningdek, metafora bilan fikr yuritadi, ular yordamida o'zi yashab turgan olamni o'rganadi. Metaforalar bizga qabul qiluvchining ongida mavjud bo'lgan dunyoning lingvistik suratini o'zgartirishga, yaxshi tanish bo'lgan hodisalarni yangicha toifalar bilan tanishtirishga yordam beradi. Kognitiv jarayondagi asosiy vazifa inson miyasining analogik qobiliyatlarining voqea hodisasi sifatida metaforalar tomonidan amalga oshiriladi. Kognitiv jarayonlarda inson ongining o'xshash imkoniyatlarining namoyon bo'lishi sifatida metafora muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy kognitiv fanda metaforaga tushuntirish, baholash, qabul qilish va idrok etish kabi psixik jarayonlarning asosi sifatida qaraladi. Inson metafora yordamida o'z fikrini bayon etibgina qolmay, ularning estetik imkoniyatlaridan foydalanadi, shuningdek, metafora bilan fikr yuritadi, ular yordamida o'zi yashab turgan olamni o'rganadi. Metaforalar bizga qabul qiluvchining ongida mavjud bo'lgan dunyoning lingvistik suratini o'zgartirishga, yaxshi tanish bo'lgan hodisalarni yangicha toifalar bilan tanishtirishga yordam beradi.

Metaforaning mazmunini, maqsad va vazifalarini belgilash uchun uni, avvalambor, anglash zarurati yuzaga keladi. Anglash masalasi tilshunoslikda turli aspektlarda o'rganilgan. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda anglash jarayonini ifodalovchi turli atamalar uchraydi. Ushbu atama bilan jarayonning o'zi ham, natijasi ham nomlanishi mumkin.[Vedjbitskaya A, 1999:776]

Kognitiv tilshunoslikning eng muhim tamoyili har qanday lisoniy shakl asosida inson tafakkur faoliyatining mahsuli bo'lgan mental tuzilma-kontsept turishini e'tirof etishdan iboratdir. Metafora kognitiv yondashuv doirasida yuqori qiymatli hodisa sifatida baholanadi. Metafora inson tafakkur faoliyatining ajralmas qismidir. Metafora , shuningdek, qandaydir mavhum bilimni ko'proq tanish, odatda aniq sohaga oid tushunchalar orqali ifodalanishi bo'lib, u nafaqat tushunchalarni kategoriyalashtirish, balki bilimning alohida shaxslar va kishilar jamosida to'planishi hamda saqlanishida ishtirok etadi. Amerikalik olimlar J. Lakoff va M. Jonson tomonidan yaratilgan kontseptual metafora nazariyasi metafora hodisasi nazariy tahliliga qo'shilgan katta hissadir. Kognitiv yo'nalish doirasida metafora tafakkur qonuniyatlari asosida kechadigan olamni bilish jarayonini aks ettiruvchi hodisa sifatida talqin qilinadi.[Lakoff 1990:88] Boshqacha aytganda, metafora tajribaning bir sohasidan ikkinchisiga ko'chishini qanday tizimli ravishda ta'minlashini izohlaydi. Metaforaning kognitiv talqini uning oddiy lisoniy hodisa ko'rinishidagi talqinidan chekinish va bilimning metaforalashuv sharoitlari hamda mexanizmini aniqlash imkonini yaratadi. Ushbu yondashuv, bir tomondan, til va tafakkur tizimlari aloqasiga ishora qilsa, ikkinchi tomondan, metaforik tushunchalarning ta'sirchanligi, obrazlilik va ixchamligini ta'minlovchi nolisoniy omillarni ajratish hamda guruhlash uchun qulaydir.

Kognitiv tilshunoslik borasida olib borilgan tadqiqotlarda bu tilshunoslikning predmeti, vazifalari, ahamiyati, mazmuni va mundarijasi har bir til tabiatidan kelib chiqib umumiy tadqiq etilgan. Kognitiv tilshunoslik tilni aqliy hodisa sifatida o'rganish uchun o'zaro chambarchas

yondashuvlarning majmuasidir. Grammatikaga asoslangan foydalanishning asosiy usuli bo'lib, an'anaviy tarzda faqat sintaktik tarzda tahlil qilingan nazariy tushunchalarning ramziy va semantik ta'riflarini ta'kidlaydi. Ko'plab tadqiqotchilarning e'tirof etishicha, kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiya antropotsentrik paradigmaning yetakchi yo'nalishlaridab hisoblanadi. Biz ham bu fikrni e'tirof etgan holda psixolingvistika sohasini ham shu qatorga kiritish lozim, degan fikrni ilgari surish tarafdorimiz. Zero, kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiya juda ko'p nuqtalarda psixolingvistika bilan kesishadi. Yana shu narsani ta'kidlash lozimki, tadqiq obyektimiz bo'lgan badiiy matn bevosita psixolingvistik omillarga ham daxldor hisoblanadi. Shu boisdan mazkur maqolada o'zbek tilidagi metaforalarni uch jihatiga ko'ra, ya'ni kognitiv-semantik, psixolingvistik va lingvokulturologik xususiyatlari asosida tadqiq etish asosiy maqsad qilib qo'yilgan.

J. Lakoffning e'tiroficha, "bizning tafakkurimiz, kundalik tajribamiz va xatti-harakatlarimiz ko'p jihatdan metaforik shartlangan" [Lakoff 1990:112], shunday ekan, metaforani tahlil qilayotib, tafakkur faoliyatining sirlarini o'rganamiz. Aksariyat odamlar uchun metafora kundalik muloqot sohasiga qaraganda ko'proq g'ayrioddiy tilga tegishli bo'lgan she'riy va ritorik ifoda vositasidir. Bundan tashqari, metafora odatda faqat tabiiy tilning mulki sifatida ko'rib chiqiladi - fikr yoki harakat sohasiga emas, balki so'zlar sohasiga tegishli narsa. Shuning uchun ko'pchilik metaforasiz hayotda yaxshi munosabatda bo'lishlariga ishonishadi. Ushbu mashhur qarashdan farqli o'laroq, biz metafora kundalik hayotimizga kirib boradi va nafaqat tilda, balki fikr va harakatda ham namoyon bo'ladi, deb ta'kidlaymiz. Biz o'ylaydigan va harakat qiladigan kundalik kontseptual tizimimiz o'zining mohiyatiga ko'ra metaforadir.

Tafakkurimizni boshqaradigan tushunchalar intellekt sohasi bilan chegaralanib qolmaydi. Shuningdek, ular bizning kundalik faoliyatimizni, jumladan, eng oddiy, dunyoviy tafsilotlarni boshqaradi. Bizning tushunchalarimiz biz idrok etadigan voqelikni, dunyoda o'zini tutish usullarini va odamlar bilan aloqalarimizni tartibga soladi. Shunday qilib, bizning kontseptual tizimimiz kundalik voqelikni aniqlashda markaziy rol o'ynaydi. Va agar bizning kontseptual tizimimiz asosan metafora ekanligi haqidagi taxminimiz to'g'ri bo'lsa, unda bizning fikrlashimiz, kundalik tajribamiz va xatti-harakatlarimiz asosan metafora bilan belgilanadi. Biroq, kontseptual tizim har doim ham biz tomonidan tan olinmaydi. Kundalik faoliyatda biz ko'pincha ma'lum bir naqshlarga muvofiq avtomatik ravishda o'ylaymiz va harakat qilamiz. Ushbu sxemalar nima ekanligi biz uchun aniq emas. Ularni aniqlashning bir usuli tabiiy tildan foydalanishdir. Tabiiy til aloqasi biz tafakkur va faoliyatda foydalanadigan bir xil kontseptual tizimga asoslanganligi sababli, til ushbu kontseptual tizim nima ekanligi haqida muhim ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi. Bizning kundalik kontseptual tizimimiz metaforik xarakterga ega degan xulosamiz lingvistik ma'lumotlarga asoslanadi. Til tufayli biz idroklarimiz, fikrlashimiz va harakatlarimizni tuzadigan metaforalarga ham ega bo'lamiz. Shaxsning kontseptual tizimi metaforik tarzda tartibga solingan va ta'riflangan deganda shuni nazarda tutamiz.

Kognitiv tilshunoslik turli fan sohalari chorrahasida yuzaga kelgan fan bo'lib, uning tadqiqot sohasi "bilimni to'plash va qo'llash usullarini tadqiq qilish" sifatida belgilanadi. Kognitologiya tafakkur haqidagi fan bo'lib, uning tayanch nuqtasi tilshunoslikdir. Lingvistik tahlil kognitiv tahlilning bir turi, uning ma'lum bir ko'rinishda namoyon bo'lishidir. Kognitiv tilshunoslik fani XX asrning ikkinchi yarmida axborot texnologiyalari taraqqiyoti oqibatida yuzaga kelgan "sun'iy intellekt" tizimi vositalariga oid mushohada, savollarga javob izlovchi fan sifatida paydo bo'ldi. Bu fan ham insonning bilish faoliyati bilan shug'ullanuvchi fanlar tarkibiga kiradi. Kognitiv tilshunoslik rivojiga eng ko'p hissa qo'shgan va shu sohada eng ko'p ish olib borgan tilshunoslar: Vallase Shafel, Charlz Filmor, Jorj Lakof, Ronald Langaker, Leonard Talmy va boshqalardir. Ushbu tilshunoslarning har biri ma'lum bir hodisa va tushunchalar jamlanmasi asosida o'zlarining tilshunoslik nazariyalariga yondashgan. Tilni madaniy hodisa sifatida o'rganadigan, insonning bilim va tajriba qurilishini tekshiradigan fan bu kognitiv tilshunoslik hisoblanadi. Shu jihatdan bilish qobiliyati insonning lisoniy qobiliyati bilan hamohang. Kognitologiyada bilish faoliyati natijasida yuzaga kelgan bilim, ularni to'plash va

qo'llash usullari tadqiqi o'rganilsa, bilim olish va saqlash, uni amalda qo'llash hamda uzatish manbai va nihoyat uni shakllantiruvchi vosita bo'lgan til tizimi – kognitiv tahlil obyekti hisoblanadi. Shunga ko'ra bilim va bilishning tabiati hamda mohiyati bu fan asosini tashkil etsa, o'rganish predmeti sifatida esa tilning bilim hosil qilish, undan foydalanish, saqlash, uzatish va uni qayta ishlashning umumiy mexanizmi tarzidagi xossalarini ko'rsatish mumkin. Barcha yo'nalishdagi lingvistik tadqiqotlarni o'rganish obyekti til tizimi, ya'ni lisoniy faoliyat va uning mahsulidir.

Hozirgi kunda tilshunoslik, psixologiya, falsafa, sun'iy intellekt, antropologiya, nevrologiya fanlaridagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til tizimi va lisoniy faoliyatni har tomonlama tadqiq qiladigan, ularga xos hodisalarning belgi-xususiyatlarini batafsil yoritishga xizmat qiladigan, tilshunoslikning turli sohalarini o'zida birlashtirib, barchasi uchun umumlashma tahlil tizimini yaratib bera oladigan fan, shubhasiz, kognitologiya degan xulosaga kelindi. Insonning dunyoni, voqelikni bilishi, uni idrok etishida uning maqsadli faoliyati natijasi hisoblangan tafakkurning o'rnini alohida ta'kidlash zarur. Tafakkur voqelik haqidagi axborotni qabul qilish, to'plash, qayta ishlash va tartibga solish usuli bo'lsa, til voqelikni idrok etish va bilish quroli hisoblanadi. Nutqiy birliklarning hosil bo'lishi va ularning tushunilishi ong bilan bog'liqdir, ya'ni aqliy faoliyat natijasi hisoblanadi. Aqliy faoliyat esa lisoniy bilimlarsiz maqsadli jarayon bo'la olmaydi. Shu jihatdan kognitiv tilshunoslikka lisoniy qobiliyatning tarkib topishini tushuntiruvchi fan deb qaralyapti. Kognitiv tilshunoslikning tadqiq obyekti bilimlar haqidagi tasavvurlar strukturasi va ularning turli kognitiv jarayonlar (tushunish, tahlil, til axborotining qurilishi)da til imkoniyatlarini sharhlash, shu bilan birga ularning paydo bo'lishini o'rganish kabilarni o'z ichiga oladi. Til imkoniyatlarini ichki kognitiv struktura, axborotni qayta ishlash tizimida kommunikativ dinamika jarayoni sifatida qarash dolzarb muammolar sifatida qaralmoqda. "Kognitiv" atamasi aslida lotin tilidan kelib chiqqan bo'lib, tushunish, anglash, bilish, o'ylash ma'nolarini beradi. Kognitiv tahlilda olamni bilish jarayonida yuzaga keladigan mantiqiy strukturalarning lisoniy ifodasini ochib beruvchi mexanizmlar qurshovidagi uslub va vositalar tadqiqi asosiy o'ringa chiqadi.

Metafora lingvistik ibora sifatida aynan metafora insonning kontseptual tizimida mavjud bo'lganligi sababli mumkin bo'ladi. Shunday qilib, har qanday vaqtda tegishli metaforalarni metaforik tushunchalar (tushunchalar) deb tushunish kerak. Tizimlilik, buning natijasida biz bir kontseptsiyaning ma'lum tomonlarini boshqa tushuncha nuqtai nazaridan tushunishimiz mumkin, bu tushunchaning boshqa tomonlarini yashiradi. Kontseptsiyaning bir tomoniga e'tibor qaratishimizga imkon berib, metaforik tushuncha ushbu tushunchaning tegishli metaforaga mos kelmaydigan boshqa jihatlariga e'tibor qaratishimizga to'sinlik qilishi mumkin.

Bu sohada bilim kamligi sababli, biz har bir metaforani alohida tavsifladik va shundan keyingina metaforalarning mumkin bo'lgan asoslari haqida ba'zi taxminiy mulohazalarni keltirdik. Biz ushbu taqdimot tartibini faqat bilimimiz kamligi sababli tanladik, lekin umuman printsiptial emas. Aslida, biz hech qanday metaforani uning empirik asoslaridan mustaqil ravishda idrok etish yoki hatto yetarli darajada ifodalash mumkin emasligiga ishonamiz.

Yevropa olimlarining aytishicha metafora yashirincha o'xshatish, bir predmetning nomini boshqa predmet nomi bilan atash natijasida hosil bo'ladi. Boshqa bir guruh tilshunoslar esa, metaforani individual dunyoqarashni shakllantirish harakati deyishadi. U kitobxon ongiga narsa va hodisalarning subyektiv ko'rinishi va ular o'rtasidagi bog'liqlikni singdiradi. O'xshatishda ikki a'zo ishtirok etadi. Metaforada esa bir a'zo ishtirok etadi. Metafora bir terminning mujassamlashgan taqqoslanishi bo'lib, o'xshatishlik munosabatiga asoslangandir. Metaforaning ikki turini farqlash lozim: 1) uslubiy (adabiy) metafora; 2) lingvistik metafora. Tilshunoslikning leksikologiya bo'limi lingvistik metaforani o'rganadi, chunki lingvistik metaforalar ishlatilishi jihatdan lug'at tarkibining bir qismini tashkil etadi. Lingvistik metafora odatda ko'p qo'llaniladi va tilda sezilmasdan ishlatilaveradi. Lingvistik metaforalarni ishlatganimizda, uning ongimizda tug'dirgan tasviri haqida hech qachon o'ylamaymiz. Shunday qilib, bugungi kunda metafora she'rdagi shoirona go'zallik va kundalik hayotdagi oddiy so'zlardan ko'ra badiiy bo'yoqlarni oshirgan holda ta'sirchanlikni oshirish uchun ishlatilmoqda.

Anglaganimizdek, konseptual metafora metafora faqat til masalasi emas, ong masalasi ekanligini isbotladi. Nutqqa obrazlilik, ekspressiv bo‘yoq berish niyatida narsa va hodisalar o‘rtasida o‘xshashlikka asoslangan bo‘lib, so‘z yoki iboralarni ko‘chma ma‘noda ishlatish metaforaning xususiyatlaridan biridir. O‘tgan asrning so‘nggi choragida kognitiv tilshunoslikning taniqli vakillari tomonidan yaratilgan metaforalar to‘g‘risidagi tadqiqot bu boradagi qarashlarning tub burilishiga sabab bo‘ldi. Mazkur tadqiqotlar kognitiv nazariyaga asos solib, metaforalar faqat tilning hodisasi bo‘libgina qolmay, inson tafakkurining ham ajralmas qism ekanligini chuqur yoritib berdilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Баранов А. Н. О типах сочетаемости метафорических моделей// Вопросы языкознания. –М.,2003.№2.–с. 73-79.
2. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине хх века// Язык и наука хх века.–М.,1995.–с.144-238.
3. Лакофф Джонсон М. Метафора, которыми мы живём// Теория метафоры.–М., 1990.
4. Vejbiskaya A. Yazyk. Kultura. Poznanie. –М.: Russkie slovari, 1997.
5. Kratkiy slovar’ kognitivnykh terminov / E.S.Kubryakova, V.Z.Demyankov, YU.G.Pankras, L.G.Luzina. – М.:1966.
6. Gorelov I. N. Osnovy psixolingvistiki. – М.: 1997. -S. 224.
7. Safarov SH. Kognitiv tilshunoslik. – Jizzax: Sangzor, 2006.
8. Zamonaviy o‘zbek tili. Morfologiya. – T.: Mumtoz so‘z, 2008. -B. 59.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING ME‘YORIY-HUQUQIY HUJJATLAR MATNIDA “SADOQAT” KONSEPTI IFODASI

EXPRESSION OF THE CONCEPT OF “LOYALTY” IN THE TEXT OF REGULATORY DOCUMENTS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Uzakova Hilola*

***Annotatsiya:** Maqolada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari, qarorlari va boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda “sadoqat” konseptini ifodalovchi leksemalar tahlil qilingan. “Sadoqat” konseptining me‘yoriy-huquqiy hujjatlar matnida, ayniqsa, yoshlarga oid farmon va qarorlar matnida faol kuzatilishi ta’kidlangan. “Vatanga sadoqat” konseptining nisbatani ko‘p kuzatilishi qayd etilgan. “Sadoqat” konseptining sadoqat, sadoqatli, sodiq, sodiqlik, sidqidildan leksemalari orqali ifodalanishi, tushunchalar semantikasi me‘yoriy-huquqiy hujjatlar matnididan olingan misollar mazmuni orqali yoritilgan. Hujjatlar matnida “xalqqa sadoqat”, “umuminsoniy, milliy qadriyatlarga sadoqat”, “istiqlol g‘oyasiga sadoqat”, “kasbga sadoqat” tushunchalarining ko‘p kuzatilishi misollar yordamida ko‘rsatib berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** sadoqat, konsept, qadriyat, tushuncha, sadoqatli, sodiq, sodiqlik, sidqidildan, leksema, birikma, forsiy izofa, me‘yoriy-huquqiy hujjat, farmon, qaror.*

***Abstrakt:** The article analyzes lexemes that express the concept of “loyalty” in decrees, resolutions and other legal documents of the President of the Republic of Uzbekistan. It is emphasized that the concept of “loyalty” is actively observed in the text of regulatory legal documents, especially in the text of decrees and resolutions concerning youth. The concept of “Loyalty to the Motherland” is found relatively often. The expression of the concept of “loyalty” through the lexemes fidelity, loyalty, fidelity, seriously, the semantics of the concepts is explained through the content of examples taken from the text of regulatory documents. The text*

* O‘qituvchi. Davlat xavfsizlik xizmati “Temurbeklar maktabi” harbiy akademik litseyi.